

nieuwsbrief nr. 21

juli 2002

monumentenzorg en archeologie

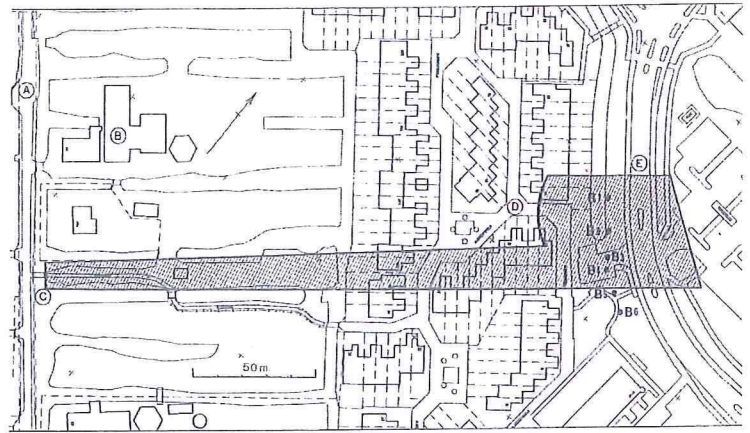
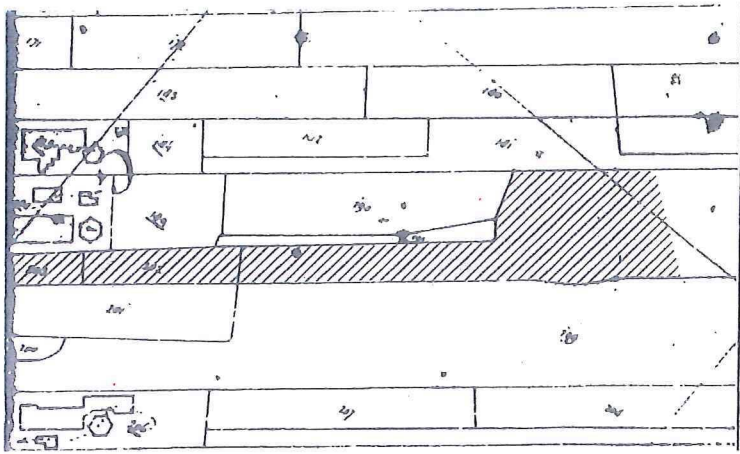
onderzoek bloemendaalseweg 48a

Negentig procent van de archeologische projecten in Gouda speelt zich af binnen de singels rond de Goudse binnenstad. Dit deel van de stad vormde vanaf ongeveer 1350 de kern van de 'bewoonde wereld' in Gouda. Dat er ook buiten de binnenstad archeologische resten te verwachten zijn, bleek vorig jaar bij de archeologische begeleiding van de aanleg van een nieuwe riolering in de Kadenbuurt. Hierbij werden onverwacht resten van bebouwing en een grote hoeveelheid leerlooiersafval onder de straat aangetroffen. Niet veel mensen zouden hebben verwacht dat in dit deel van de stad archeologische resten konden worden aangetroffen. Hoewel het terrein aan de Bloemendaalseweg, dat in deze nieuwsbrief ter sprake komt, ook ver buiten de binnenstad ligt, is het toch door velen nog wel te herkennen als een oud gebied. De oude bebouwingsstructuur van de Bloemendaalseweg met de boerderijen op de kop van de kavels is bij de aanleg van de wijk Bloemendaal bewaard gebleven.

**gemeente
gouda**

Afbeelding 1: de kadastrale kaart 1870 (links) en de huidige situatie (rechts).
Uit: 'Het Geheim van Bloemendaal'.

op zoek naar het oude kerkhof

Bloemendaal is inderdaad een oud gebied; de ontginning van deze polder moet kort voor 1139 hebben plaatsgevonden. Om ons een beeld te vormen van de bewoning in die tijd, is het onderzoek in de Oostpolder illustratief. Daar werd een houten boerderij opgegraven, die kort na de ontginning van het gebied moet zijn gebouwd. Dergelijke boerderijen zullen ook bij de Bloemendaalseweg gelegen hebben. Dat Bloemendaal al kort na de ontginning een welvarend gebied moet zijn geweest, kan afgeleid worden uit een aantal oorkondes. Deze wijzen op de aanwezigheid van een kleine kerk, die in

1278 wordt vermeld als parochiekerk van Bloemendaal. Kort daarna, in 1280, zou de Sint-Janskerk in Gouda die rol als parochiekerk overnemen, waarna jaarlijks een processie werd gehouden naar de plaats van 'het oude kerkhof' in Bloemendaal. Historisch onderzoek heeft uitgewezen dat het oude kerkhof heeft gelegen ter hoogte van het huidige Ridderpad. Rondom de kerk zou een kleine nederzetting hebben gelegen. Op afbeelding 1 ziet u een deel van de kadastrale kaart van Bloemendaal in 1870, met daarop gearceerd aangegeven het perceel van het oude kerkhof. Vergelijking met de huidige situatie laat zien dat over het langgerekte deel van het kerkhofperceel nu het Ridderpad loopt.

De heer Ton Prinsen (Golda) begeleidt het aanleggen van de proefsleuf.

Begin april van dit jaar deed zich de gelegenheid voor om gericht archeologisch onderzoek uit te voeren vlakbij de plaats van het oude kerkhof. Op het perceel ten noorden van het Ridderpad werd de bungalow gesloopt om plaats te maken voor nieuwbouw. Voorafgaand aan de sloop is een aantal grondboringen verricht rondom de bestaande bungalow. Hieruit bleek dat zich tenminste tot circa 1,5 meter onder het oppervlak mogelijke resten van bebouwing bevonden. Tevens werd 16e- à 17e-eeuws aardewerk en botmateriaal opgeboord. Dit was voldoende aanleiding om de sloop van het pand archeologisch te begeleiden. Tijdens de sloopwerkzaamheden werd met de graafmachine van het slopersbedrijf een kleine proefsleuf getrokken om een beter inzicht te krijgen in de bodemopbouw. Opnieuw was het aangetroffene interessant genoeg om nader onderzoek te rechtvaardigen. Op 16 april is daarom door de gemeentelijk archeoloog, met de hulp van een tweetal leden van de archeologische vereniging Golda een tien meter lange proefsleuf gegraven ter plaatse van de oude bungalow. Zowel de breedte als de diepte van de proefsleuf was circa 2,5 meter.

resultaten

De omstandigheden voor het doen van archeologisch onderzoek waren verre van ideaal. De in de jaren vijftig gebouwde bungalow was namelijk gefundeerd op grote aantallen heipalen, die bij het graven van de proefsleuf hinderlijk in de weg stonden. Met name het aanleggen van een goed archeologisch vlak bleek lastig. Helemaal onmogelijk was het onderzoek echter niet. Vooral de waarnemingen in de profielwanden en de grote hoeveelheid vondsten geven ons een goed beeld van ontwikkeling van de bewoning ter plaatse.

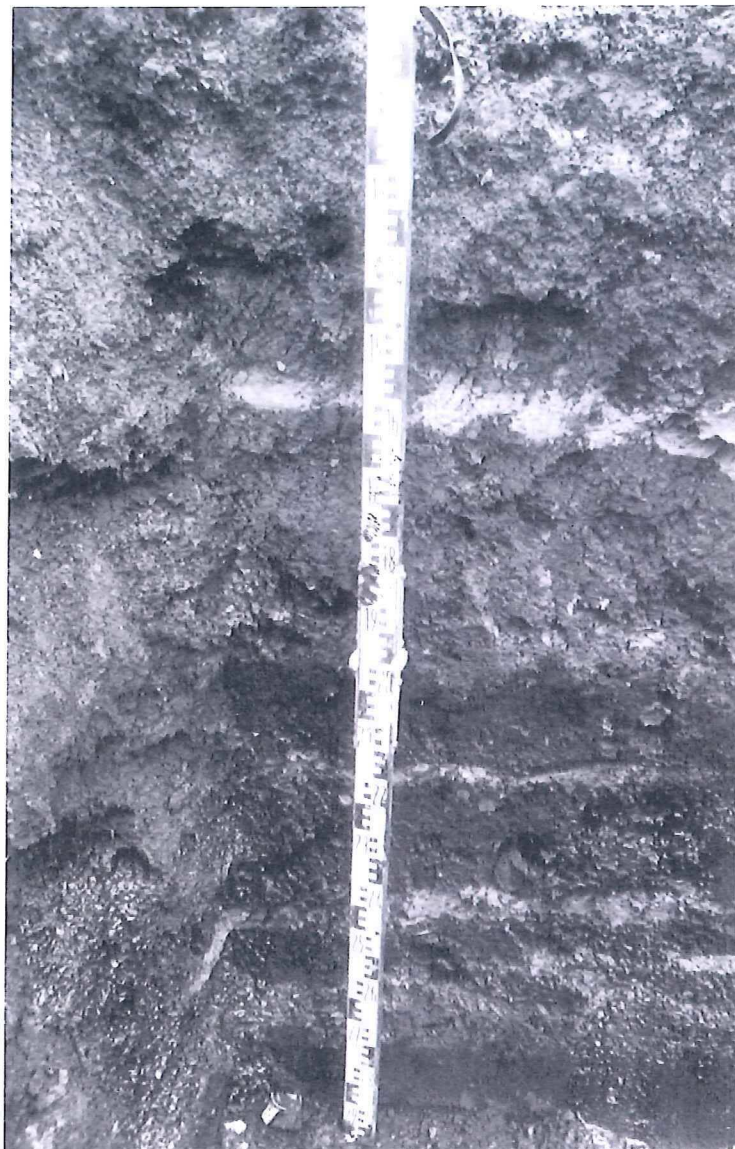
De eerste sporen die aan het licht kwamen bestonden uit verspreide resten van vrij ondiep gefundeerd muurwerk van gele en roze baksteen. Deze muren zullen hebben behoord tot de (vermoedelijk 18e-eeuwse) boerderij die op de kadastrale kaart van 1870 staat aangegeven. Dit muurwerk is bij de bouw van de bungalow grotendeels verloren gegaan. Daaronder bevond zich een opeenvolging van ophogingslagen bestaande uit pakketten veen (plaggen) en klei boven wat in Gouda zo mooi 'het schone veen' heet.

Helemaal onderuit de ophooglagen komt aardewerk dat dateert uit het midden van de 16e eeuw. Door de hierna continue ophoging is een woonterpje ontstaan met een maximale dikte van circa 1,5 meter. Het terpje moest steeds opnieuw worden opgehoogd omdat het, zoals alles in Bloemendaal, langzaam wegzakte in het veen. In de proefsleuf is geen zwaar muurwerk aangetroffen. Eventuele bebouwing zal wellicht van hout zijn geweest, maar daar is dan weinig van bewaard gebleven. Als meest opvallende structuur is een deel van een beerkeldertje aangetroffen. De wanden hiervan waren gedeeltelijk gemaakt van (rommelige) baksteen en gedeeltelijk van gestapelde turfjes. Naast een dik pakket mest is er in dit keldertje een grote hoeveelheid aardewerk en botmateriaal aangetroffen. De meeste vondsten uit het keldertje dateren uit de 17e eeuw.

conclusie

Voor het eerst heeft gericht archeologisch onderzoek plaatsgevonden langs de Bloemendaalseweg ter hoogte van het oude kerkhof. Bij het onderzoek is vast komen te staan dat dit deel van het terrein midden 16e eeuw in gebruik is genomen. Vanaf die tijd stond er hier dus bebouwing langs de Bloemendaalseweg. Hoe die bebouwing er precies heeft uitgezien zijn we niet exact te weten gekomen. Het feit dat er geen stevig muurwerk is aangetroffen, lijkt erop te wijzen dat er in hout is gebouwd. Een deel van een 17e-eeuws beerkeldertje lijkt te zijn gebouwd met turfjes.

Wat blijft zijn de verhalen rond het oude kerkhof. Een directe verbinding met het kerkhof is uit de archeologische gegevens niet af te leiden. De enige aanwijzing die enigszins in die richting wijst is de vondst van een hoeveelheid leisteen in een

De foto toont de verschillende ophooglagen van klei en veen.

van de kleilagen. Dit materiaal werd vroeger vooral voor kerkelijke gebouwen gebruikt.

Historisch onderzoek heeft al veel gegevens opgeleverd over de bewoners van de percelen rondom het oude kerkhof. Zowel nader archiefonderzoek als gericht archeologisch onderzoek langs de Bloemendaalseweg kan ons wellicht meer leren over de oude nederzetting. Voorlopig blijft 'het geheim van Bloemendaal' echter nog in de bodem verscholen.

(Literatuur: C.J.W. Akkerman en B. van den Berg; Het Geheim van Bloemendaal, Stichting Spoor, Gouda, 1997, kadastrale tekeningen uit Het Geheim van Bloemendaal.)

bouwhistorische opname keizerstraat 98-106

(voorheen barbarakapel)

aanloop en aanleiding voor het onderzoek
Reeds in de zomer van 1994 werd door de Goudse architect ir. Frank Goppel en bouwhistoricus drs. Leo van der Meule een bouwhistorische verkenning van de panden Keizerstraat 98 - 106 uitgevoerd, waarbij de inspanningen zich concentreerden op de nummers 102 en 104. In opdracht van het bestuur van de Stichting Open Monumentendag Gouda werd een en ander in een bescheiden rapport gepubliceerd.

Gezien de bewoonde staat van de panden op dat moment en het zeer beperkte budget kon uiteraard

alleen het hoognodige gedaan worden. Niettemin leverde het werk twee harde conclusies op: in het bouwblok Keizerstraat, Kuiperstraat, Raam en Melkerssteegje heeft zich nooit of te nimmer een Barbaraklooster bevonden, maar wél een Barbarakapel en/of -gasthuis, waarvan zeker nog resten aanwezig bleken te zijn, met name in de achtergevels van de panden Keizerstraat 102 en 104. Deze uitkomst, althans het tweede deel deed het verlangen opkomen naar een uitgebreider onderzoek.

Met het vrijkomen van de woningen 98-104 en de aankoop daarvan door de heer J. van Kersbergen, een maatschappelijk betrokken en historisch geïnteresseerd inwoner van de stad, deed zich de kans voor in het kader van de restauratie onder leiding van Frank Goppel een uitgebreider onderzoek als opname uit te voeren.

opname of ontleding?

Ook hier echter stelden praktische omstandigheden en beschikbare tijd dan wel budget zekere begrenzungen aan het onderzoek. Omdat bijvoorbeeld het pand 106 op de begane grond als bedrijfsruimte in gebruik is en op de hogere bouwlagen bewoond wordt moest hier slechts met enkele beknopte waarnemingen genoeg genomen worden. Zo moesten ook de gevels grotendeels hun historische pleisterlaag behouden waardoor gedetailleerd speuren naar vermoedelijk nog aanwezige resten van steunberen evenmin tot de mogelijkheden behoorde.

Op aandringen van Leo van der Meule voerde de archeologische vereniging Golda opgravingen uit in de panden en buiten tegen de voorgevels, maar in het laatste geval heeft het aanleggen van leidingen en afvoeren het beeld dusdanig verstoord, dat weinig steekhoudende gegevens konden worden onttrokken aan deze ontgraving.

Het reeds genoemde graafwerk binnenshuis, gekoppeld aan de opmetingen en waarnemingen in de opstanden door Leo van der Meule, leverde echter een aanmerkelijke verdieping en verbreding op van de kennis omtrent het bidden, wonen en werken op deze plaats. Een en ander is zeker mede te danken aan de degelijkheid en nauwkeurigheid waarmee Golda zich van haar gedeelte van de taak gekweten heeft!

De hierboven aangegeven begrenzungen zijn aanleiding dit onderzoek de status van opname te geven.

*Keizerstraat 106-104 anno 2002.
Linksboven is de Barbaratoren nog net te zien.*

de vraagstelling

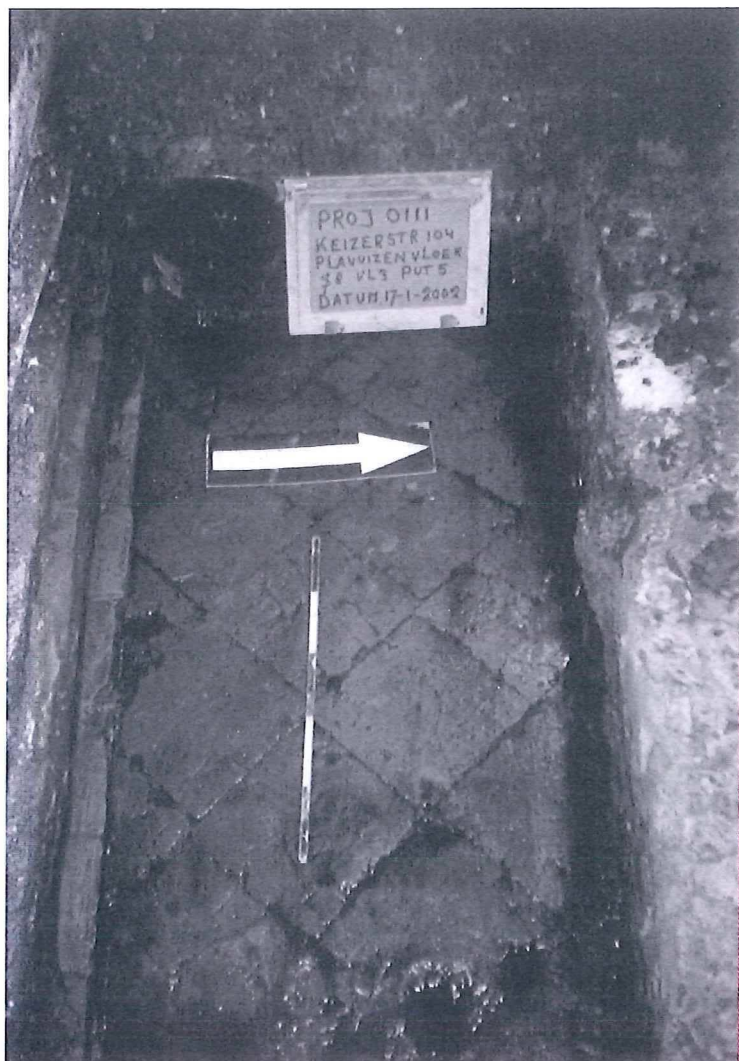
Bovenaan stond natuurlijk de vraag naar uiterlijk, volume, constructie en binnenafwerking van de Barbarakapel. Al vorsend naar de gegevens hiervan kwam echter ook nog veel materiaal soms letterlijk boven het (grond)water, dat verwijst naar de staat waarin de drie huizen werden opgeleverd aan het eind van de 17e eeuw. In de bodem van het huis Keizerstraat 98 werden belangrijke gegevens gevonden met betrekking tot de koorafsluiting en daarmee de hoofdmaten van de kapel.

verkorte presentatie van de gegevens

De laatmiddeleeuwse Barbarakapel komt uit de gegevens naar voren als een gebouw van bescheiden afmetingen (lang ruim 19 meter en breed binnenwerks 7,40 meter) waarvan de vlakke eindmuur van het driezijdige koor zich gedeeltelijk onder de scheidsmuur tussen Keizerstraat 98 en 96 bevindt. De opbouw van de rechte zijgevels langs Keizerstraat en achtererf bestond uit drie muurvlakken van ruim 3.50 meter breed, met daarin een spitsboogvenster en van elkaar gescheiden

Deel van de koorafsluiting met bestrating buiten de kapel.

de plavuizenvloer van de kapel.

door een steunbeer van tussen 50 en 65 cm breed. Op het hoekpunt Keizerstraat-Kuiperstraat heeft zich ook een steunbeer bevonden. Het vierde vlak, naar de koorafschuiving toe, was slechts 2,50 meter breed, het koor zelf binnenwerks ruim 2,10 meter diep.

Tellen we hier de niet geheel vast te stellen dikte van de eindmuur en de iets naar voren komende toren in de Kuiperstraat bij op, dan komen we rond de 19 meter uit.

De vloer van de kapel lag beduidend lager dan het huidige straatniveau en was bedekt met ruitgewijs gelegde rood-oranje bakkende, ongeglazuurde plavuizen van 22 x 22 x 2,7 cm.

De hoogte-indeling van de zijgevels is nog niet met zekerheid vast te stellen maar de conclusie lijkt gerechtvaardigd dat de spitsboogvensters aan de achtererfzijde minder ver naar onderen hebben doorgelopen dan aan de Keizerstraatzijde.

Van de drie nieuwgebouwde huizen in 1690 heeft Keizerstaat 102 het beste zijn oorspronkelijke gevelopbouw weten te bewaren en gaf 104 de

meeste gegevens prijs omtrent het interieur. Huis Keizerstraat 106 heeft vrijwel zeker een afwijkende indeling gekend daar hier de toren opgenomen is in de plattegrond.

De beide andere huizen hebben op ruim 4 meter uit de voorgevel een grote schouw gekend, die rugelings gescheiden door de binnenmuur tegen elkaar stonden. Tegen de tegenoverliggende binnenmuur bevond zich dan de trap naar de eerste verdieping. In ieder geval in huis nummer 104 laat zich een houten wand aflezen die op ongeveer 3,50 meter uit de voorgevel stond. Tegen de scheidsmuur met 102 heeft zich een tegelplint bevonden die ter weerszijden van de schouw in een drie tegels brede band tot tegen de balklaag omhoog liep.

De vloer bestond uit rode en groene plavuizen (geglazuurd?) ruitgewijs gelegd (21,5 x 21,5 x 2,2 cm) die gelegd waren op de ophogingslaag van

ruim 35 cm dik.

In ieder geval de binnenmuur tussen de nummers 104 en 106 stond direct met zijn versnijdingen op de plavuizen vloer van de kapel; men vertrouwde hier blijkbaar op de extra gewichtspredende werking van de oude kapel vloer ten opzichte van het bovenliggende muurwerk.

Het huis Keizerstraat 104 kende zeker op de eerste verdieping ook nog een stookplaats ruim 1,10 meter uit de voorgevel. Op de begane grond tekent zich hiervan nog het haardgewelf af.

In het kader van deze publicatie moet worden volstaan met een vogelvluchtperspectief op de verworven kennis in deze opname.

Voor meer uitgebreide gegevens verwijzen we naar het rapport dat over enkele weken zal zijn afgerond en daarna officieel zal worden aangeboden. Let hiervoor op berichtgeving in de lokale pers.

korte berichten

archeoloog

Vanaf 1 september zal Maarten Groenendijk als nieuwe fulltime archeoloog in dienst van de gemeente Gouda komen. Tot die tijd neemt Marcel van Dasselaar gedurende achttien uur per week de archeologische zaken waar.

notitie jongere bouwkunst

Inmiddels heeft de monumentencommissie de verouderde inventarisaties van jongere bouwkunst afgerond.

Volgens de monumentencommissie komen ongeveer 100 panden in aanmerking voor de gemeente-

lijke monumentenlijst en circa 140 panden/complexen voor de lijst van Jongere Bouwkunst. Zodra de monumentencommissie deze lijst heeft afgerond zal deze in Stad Centraal worden gepubliceerd.

Voor wijzigingen aan jongere bouwkunstpanden zal een lichte monumentenvergunning in het leven worden geroepen. Ook zal er een eenvoudige subsidieregeling opgesteld worden voor deze categorie panden. Besloten is om de subsidieregeling op te nemen in de nog te verschijnen nota Cultuurhistorie. Over de definitieve notitie en de lijst van panden die in aanmerking komen voor bescherming zal het college binnenkort besluiten.

colofon

Deze nieuwsbrief is een uitgave van de gemeente Gouda en verschijnt tweemaal per jaar.

Redactie: Dorothee Posthumus Meyjes en Ans van den Berg. Teksten: Marcel van Dasselaar, Leo van der Meule, Dorothee Posthumus Meyjes. Foto's: Casper Cammeraat-Vision Quest Gouda, archeologische vereniging Golda. Lay-out en druk: afdeling Grafische Vormgeving, gemeente Gouda.